

АНАЛІЗ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF INHERITANCE BY CIVIL LAW OF UKRAINE

Єфімова А.О., студентка IV курсу юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Гуня В.М., студентка IV курсу юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Косяченко К.Е., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Важливу роль на сучасному етапі розвитку суспільства відіграють спадкові правовідносини. Спадкові правовідносини між іншими громадянами, мабуть, найбільш поширені, оскільки кожна особа рано чи пізно стає їх стороною. Так, існує два види спадкування: за законом і за заповітом. Однак не кожна людина може чітко визначити відмінності між видами успадкування і вибрати для нього найкращий. У Держстаті підтверджують, що українці воліють успадковувати за законом, але складання заповіту однією особою щороку стає все більш поширеним. Таким чином, дана стаття присвячена дослідженню реалізації процесу спадкування в Україні на сучасному етапі. Цивільний кодекс України регулює питання спадкування та дозволяє особі визначити долю свого майна у разі смерті, вказуючи на особливість його розподілу у заповіті. Проте спадкове право захищає права та інтереси всіх членів сім'ї померлого шляхом закріплення в законі порядку набуття та розподілу частки спадщини.

Зі смертю людини більшість її прав та обов'язків не припиняються і не зникають, а успадковуються іншими. Спадкове майно може включати різноманітні предмети: будь-які фінансові зобов'язання, починаючи з будинку чи землі. Спадкові правовідносини мають свою багатовікову правову історію, що робить їх одними з найдавніших цивільних правовідносин у суспільстві та найпоширеніших, оскільки майже кожен рано чи пізно стає їх учасником.

Спадкове право в Україні регулює спадкові відносини і становить сукупність правових норм, які встановлюють порядок переходу прав та обов'язків померлого за спадковими правами однієї або кількох осіб.

Проаналізовано спадкове право, сформульовано науково-теоретичні висновки та надано практичні рекомендації щодо подальшого вдосконалення інститутів спадкового права в Україні. У разі спадкування доведено важливість збільшення кількості норм, що регулюють відносини, і положення релевантності. Розкрито принципи, за якими застосовується процес визначення порядку спадкування під час спадкування. Автор прагне визначити норми ЦК України, які достатньо детально законодавчо регулюють відносини щодо спадкування.

Ключові слова: спадкування, черга спадкування, заповіт, родичі, спадок, спадкоємці.

Hereditary legal relations play an important role at the present stage of society's development. Inheritance relationships between other citizens are probably the most common, as each person sooner or later becomes a party to them. Yes, there are two types of inheritance: by law and by will. However, not everyone can clearly identify the differences between types of inheritance and choose the best for him. The State Statistics Service confirms that Ukrainians prefer to inherit by law, but making a will by one person is becoming more common every year. Thus, this article is devoted to the study of the implementation of the inheritance process in Ukraine at the present stage. The Civil Code of Ukraine regulates the issue of inheritance and allows a person to determine the fate of his property in the event of death, pointing to the peculiarity of its distribution in the will. However, inheritance law protects the rights and interests of all family members of the deceased by enshrining in law the procedure for acquiring and distributing the share of the inheritance.

With the death of a person, most of his rights and responsibilities do not end or disappear, but are inherited by others. Inherited property can include a variety of items: any financial obligation, starting with a house or land. Inheritance relationships have a long legal history, which makes them one of the oldest civil relationships in society and the most common, as almost everyone sooner or later becomes a party to them.

Inheritance law in Ukraine regulates inheritance relations and is a set of legal norms that establish the order of transfer of rights and obligations of the deceased under the inheritance rights of one or more persons.

Inheritance law is analyzed, scientific and theoretical conclusions are formulated and practical recommendations for further improvement of inheritance law institutions in Ukraine are given. In the case of inheritance, the importance of increasing the number of rules governing the relationship and the provisions of relevance has been proven. The principles according to which the process of determining the order of inheritance during inheritance is applied are revealed. The author seeks to determine the norms of the Central Committee of Ukraine, which in sufficient detail regulate the relationship of inheritance.

Key words: inheritance, inheritance turn, will, relatives, inheritance, heirs.

Вступ. Правова інформація, що припиняє спадкові відносини за участю спадкоємця, може виникати в різних ситуаціях як матеріального, так і суб'єктивного характеру. До об'єктивних обставин відносилася смерть спадкоємця, а не час спадкування, що припинило спадкові відносини за його участю. Якщо після відкриття спадщини він визнаний неправомірним спадкоємцем, спадщина припиняється за участю певного спадкоємця. Однак найкращою причиною для припинення спадкових відносин є придбання через визнання спадщини. Право на спадщину є одним із елементів предмета права спадкування, а його реалізація за своєю правовою природою є односторонньою угодою, яку можуть укласти лише спадкоємці за законом.

Статтю 1217 ЦК України передбачено два види спадкування: спадкування за заповітом та спадкування за зако-

ном. У цій статті спадкування за заповітом посідає перше місце за принципом пріоритету волі фізичної особи. На момент спадкування за законом коло спадкоємців та їхню частку у спадщині визначає ЦК України.

Аналіз теоретичних розробок. Проблеми, пов'язані з реалізацією спадкових прав розглядали у своїх працях С.Н. Братусь, В.О. Гончаренко, Ю.О. Заїка, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса та інші вчені.

Метою даної роботи є дослідження проблем, які виникають при спадкуванні за законом згідно чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Національне законодавство стверджує, що спадкування відбувається за законом: якщо заповіту немає, заповіт скасовується заповідачем і не складається новий заповіт, заповіт оголошується повністю або частково недійсним.

Порядок спадкування за законом і заповітом практично однаковий (інший лише пакет документації: спадкоємці за заповітом повинні пред'явити заповіт, за законом спадкоємець – документ, що підтверджує родинні стосунки зі спадкодавцем).

Заповіт не виключає можливості спадкування за законом. Тому що, по-перше, не все майно можна заповідати, а потім частина майна, якою спадкодавець не розпорядився, буде успадкована за законом. Один із зазначених у заповіті спадкоємців не може успадкувати, і тоді спадкоємці успадкують частину майна, заповіданого йому за законом. По-друге, у разі призначення спадкоємця від спадщини можна відмовитися. По-четверте, один із спадкоємців за заповітом може бути позбавлений права та відсторонений від спадщини. По-п'яте, умовні спадкоємці не можуть виконувати певні умови, встановлені спадкодавцем щодо заповіданих. По-шосте, зобов'язання одного зі спадкоємців може бути визнано недійсним у судовому порядку [1, с. 145].

Багато вчених висловлювали свої погляди на спадковість, тому Г.Ф. Шершеневич визначає спадкування як перехід майна особи до іншої особи після її смерті [2, с. 616]. У цей момент критикувала Джанабілова, яка вважала, що під спадкуванням слід розуміти передачу сукупності майна, а також деяких особистих немайнових прав та обов'язків померлого, заповіданого спадкоємцям за спадковим законом [3, с. 53].

Думку вченого підтримав Є. О. Рябоконт Є.О., який зазначив, що закон ґрунтується на презумпції спадкування, наприклад, закон, який встановлює коло спадкоємців, порядок їх закликання до спадкування, розмір частки спадщини, воля спадкодавця, який не хоче або не міг інакше висловити свою волю – за заповітним характером [4, с. 69–70].

Було визнано, що підставою для позовів про спадкування за законом є: сімейні відносини (у тому числі певний ступінь спорідненості та спадкування спадкоємців), або перебуває під опікою спадкодавця не менше 5 років до укладення шлюбу [5, с. 1017].

Відповідно до статті 1258 ЦК України спадкоємці мають право на спадщину. За законом кожен наступний спадкоємець успадковує право на спадщину у разі відсутності спадкоємців попередньої спадщини, усуває їх від права спадщини, не приймає спадщину або відмовляється від її прийняття, крім випадків, коли право на спадщину може бути змінено нотаріально посвідчена угода завершена. Однак, згідно з частиною 1 статті 1259 ЦК України, такий договір не порушує права спадкоємців, які не беруть у ньому участі, а також спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.

У разі зареєстрованого шлюбу між матір'ю та батьком, а також у шлюбі між незареєстрованими батьками в органах РАЦСу спадкоємцями батьків є діти. Звичайно, ст. 122 СК України визначає презумпцію батьківства та шлюбу матері. Частиною 1 цієї статті зазначено, що народження дитини та (або) шлюбний зв'язок відбувається від подружжя. Походження дитини від подружжя визначається на підставі свідоцтва про шлюб та документа про стан здоров'я, що підтверджує народження дружини дитини.

Дитина, народжена до спливу десятимісячного строку розірвання шлюбу або його недійсності, походить від подружжя, крім випадків, передбачених статтею 124 СК України (ч. 2 ст. 122 СК України).

Якщо батько та мати дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері визначається на підставі документів закладу охорони здоров'я про народження дитини. Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, то походження дитини визначається від батька: 1) за бажанням матері та батька дитини; 2) на вимогу особи, яка вважає себе батьком дитини; 3) за рішенням суду (ст. 125 СК України).

Першочерговими спадкоємцями є також усиновлені діти, які успадковані від прийомних батьків і більше не вважаються спадкоємцями за законом про батьків. Відповідно до частини 1 статті 1260 ЦК України у разі спадкування за законом, з одного боку, усиновлений та його нащадки, а з іншого боку, родичі за походженням усиновлені та його родичі.

Дружина, що пережила, успадковує в першу чергу лише за умови, що вона перебувала у зареєстрованому шлюбі зі спадкодавцем. Справжність шлюбу підтверджується свідоцтвом про шлюб.

З моменту розірвання шлюбу право спадкування подружжя припиняється. Відповідно до статті 114 СК України у разі розірвання шлюбу державним органом реєстрації актів цивільного стану шлюб припиняється в день винесення відповідної ухвали. У разі розірвання шлюбу за рішенням суду шлюб скасовується в день набрання законної сили рішенням суду про розірвання шлюбу.

Якщо шлюб визнаний судом недійсним, померла не має права на спадщину. Таким чином, шлюб, визнаний судом недійсним, не тягне за собою юридичних наслідків, а також не дає зареєстрованим особам права на спадкування як подружжя.

Слід зазначити, що подружжя, які разом проживали однією сім'єю, але не зареєстрували шлюб, не є чоловіком і дружиною, а тому не вважаються спадкоємцями один за іншим.

Спадкоємцями першої черги є батьки, які вступають у спадщину після смерті дітей, у випадках, коли вони за законом відсторонені від спадщини (позбавлені батьківських прав).

Таким чином, виходячи з вимог ч. 1 усі родичі до шостого ступеня споріднення спадкодавця, у тому числі заповіт онуків спадкодавця, у п'ятому порядку 1265 ЦК України, де вони присягають бути родичами, спадкоємцями другого ступеня споріднення. Обмеження та винятки щодо характеристик спадкоємців галузі містить 1265 ЦК України [7, с. 24].

По-друге, відповідно до закону право спадкування мають як брат, так і сестра спадкодавця, його дідусь і бабуса, батько та мати (ст. 1262 ЦК України).

Не має значення, чи є брати й сестри повністю спорідненими (нащадки спільних батьків) чи не повністю спорідненими (нащадки одного з батьків). Адже у ч. 1 ст. 259 СК України зазначено, що до прав та обов'язків, встановлених законом для братів і сестер, належать родичі (не цілком родичі, не родичі) брати та сестри. Сімейні зв'язки підтверджуються свідоцтвом про народження, записом про дітей у паспорті. У разі неможливості подання цих документів сімейні відносини можуть бути підтверджені рішенням суду про встановлення правдивості сімейних відносин.

Без спільних батьків брати і сестри не успадковують один за одним. Натомість Ю.О. Заїка в випадку коли немає сім'ї, називає це – спорідненістю: одна людина – падчерця матері іншої людини, а інша людина – падчеркою батька першої особи, який є таким же вітчимою та мачухою відповідно [1, с. 136].

Спадкоємці третьої лінії спадкують у разі відсутності перших двох рядків або якщо всі спадкоємці попередньої посади залишають спадщину, не прийнявши спадщину, право на спадщину припиняється. По-третє, право спадкування за законом належить родичам дядька та тітки спадкодавця (ст. 1263 ЦК України) [9, с. 54].

По-четверте, право на спадкування за законом мають особи, які до відкриття спадщини за заповітом проживали в сім'ї не менше п'яти років (ст. 1264 ЦК України).

Слід зазначити, що в чинному законі немає визначення поняття «сім'я», хоча його правильно вказує Ю.О. Заїка, правильне застосування цього терміну в кожному конкретному випадку залежить не тільки від обсягу та характеру

прав на об'єкт, а й від існування цих прав (житло, утримання, пенсія, застраховані гроші, пільги тощо) [1, с. 166].

Міжнародне право дає чітке визначення прав дитини в процесі спадкування. Так, відповідно до частини 3 статті 16 Загальної декларації прав людини сім'я є природною і основною групою суспільства і має право на захист суспільства і держави.

У Конвенції про права дитини зазначається, що сім'я, основний центр суспільства і всі її члени, а особливо діти, мають бути забезпечені необхідним захистом і допомогою як природним середовищем для зростання і благополуччя у суспільстві [10].

Як зазначає З.В. Ромовська, питання про підстави створення (виникнення) сім'ї завжди є проблематичним. Традиційно вважалося, що сім'я утворюється лише шляхом усиновлення та усиновлення дитини, позбавленої шлюбу, товариства, батьківського піклування [8, с. 21]. Відповідно до СК України, сім'я може виховуватися з інших причин, не заборонених законом і не суперечить моральним засадам суспільства.

Відповідно до частини другої статті 1259 ЦК України особа, яка є спадкоємцем за нижчою ланкою закону, може набути право спадщини за рішенням суду разом зі спадкоємцями спадкоємця, якщо він піклується, або пройшло багато часу і бажання, інші матеріальні аспекти, або ж він паралізований через старість, важку хворобу або травму.

Спадкоємцями четвертої категорії є не тільки жінки (чоловіки), які самовільно проживали однією сім'єю, якщо вони бажать спільно проживати, якщо вони проживають разом, якщо вони мають взаємні права, інші можуть мати такі самі права. І зв'язок обов'язків, особливо вітчим, мачуха, падчерка, падчерка, інша особа, яка усиновила дитину як члена сім'ї, тощо.

Положення статті 1264 ЦК не поширюються на прийомні сім'ї та дітей дитячих будинків сімейного типу.

До четвертого спадкоємця не належить особа, яка проживала зі спадкодавцем, але перебувала у зареєстрованому шлюбі з іншою особою [10].

По-п'яте, до шостого ступеня спорідненості та інші родичі спадкодавця мають право на спадкування за законом, а родичі найближчого родича виключаються з права спадкування родичами наступного родича. Ступінь споріднення визначається кількістю народжених, що відрізняють родича від спадкодавця. До цього числа не входить народження спадкодавця (ч. 1 ст. 1265 ЦК України).

До родичів четвертого рівня споріднення належать племінник і племінниця спадкодавця (двоюрідна сестра) та його дідусь і бабуся (двоюрідний брат і сестра).

П'ятий рівень споріднення включає дитину двоюрідного брата спадкодавця (двоюрідного брата і племінницю), дитину бабусі та діда його двоюрідного брата (двоюрідного брата, дядька і тітки), дитину двоюрідного брата та внучку спадкодавця (двоюрідні брати та онуки).

Коли у спадкоємців з'являється онуки, розглянемо ситуацію детально. Хоча внуки мають право бути представленими у спадщині, вони можуть бути спадкоємцями за законом.

Відповідно до закону про онуків, родичі п'ятого спадкоємця можуть бути включені, поки родичі (батько чи мати) живі і з будь-яких причин не прийняли або не відмовилися від спадщини. Тоді, у разі відсутності спадкоємця за іншими законами, спадковий закон може бути переданий до онуків як спадкоємців п'ятого рівня.

Спадщина і спадкові права, а не обов'язки, тому такі спадкоємці можуть від неї відмовитися.

Спадковий борг може бути тягарем. У разі спадкування за правом представництва за борг боржника відповідатимуть спадкоємці, а не особа, яку вони «представляють», у межах вартості успадкованого майна згідно зі ст. 1282 ЦК.

Насамкінець слід зазначити, що від поняття «спадкова передача» спадкування слід відрізнити право на представництво. Відповідно до ст. 1276 ЦК спадкоємний законодавець розуміє ситуацію, коли спадкоємець помирає після відкриття спадщини за спадковою формулою або за законом і не було часу прийняти її, тоді право на спадкування його частки переходить до його спадкоємців. .

До родичів шостого ступеня належать двоюрідні брати та онуки спадкодавця, його двоюрідні сестри та племінниця та двоюрідні дядьки та тітки.

Однак, крім позитивних моментів створення п'яти стадій спадкування за законом, є і негативні моменти, які пов'язані з труднощами спадкоємців п'ятої стадії спадкових прав. Це пов'язано насамперед із складністю доведення ступеня спорідненості серед спадкоємців, що вимагає подання великої кількості документів і в окремих випадках – необхідністю доведення справжності родинного зв'язку.

У зв'язку з цим слід погодитися з позицією Ю.О. Заїки що за наявності незаперечних доказів родинних відносин між спадкоємцем та позивачем та за відсутності заперечень інших заінтересованих осіб, за наявності спадкодавця та права встановити між ними наявність родинних відносин, які вважають це відповідним. Заявник. При спадкуванні, за нотаріальну оплату [1, с. 171].

Як підтвердження достовірності затримання можуть бути подані довідки органів місцевого самоврядування та житлово-експлуатаційних установ.

Непрацездатність перевіряється за віком на підставі паспорта або свідоцтва про народження, а інвалідність – на підставі пенсійної книжки або довідки, виданої відповідним органом медико-соціальної експертизи.

У разі неможливості подати докази затримання, істинність затримання може бути встановлена в судовому порядку.

Також статтею 1266 ЦК України передбачена можливість спадкування за правом представництва. Спадкування за правом представництва є особливим

Порядок спадкування, коли за законом зазначено, що особи, які присутні за певних обставин спадкування, заступили місце спадкоємців, які померли раніше спадкодавця.

Спадкування настає за правом представництва, якщо: спадкодавець не склав заповіт або його належним чином визнано недійсним; За законом спадкоємець помирає до відкриття спадщини, тобто одночасно з днем смерті спадкодавця або в той же день; Спадкоємець, який представляє, за життя не втрачає права на спадщину як неправосудного [4, с. 178].

Слід зазначити, що за законом частка спадщини спадкоємців є рівною. Проте спадкоємці за домовленістю можуть змінити розмір своїх часток у спадковому майні (ст. 1267 ЦК України).

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що незважаючи на детальне врегулювання спадкових відносин за статтею 86 ЦК України, насправді існує багато спірних питань. Зокрема, це стосується визначення права на спадщину заінтересованих сторін та їхніх фактичних дружин.

Відсутність контролю за спадкоємцями спадкоємців спадкодавця, на мою думку, є незрозумілими при визначенні, коли вони отримували таку матеріальну допомогу. Теоретично, відповідно до статті 1265 ЦК України підставою спадкування може бути будь-який час такого пов'язаного життя. Наприклад, якщо спадкодавець отримує матеріальну підтримку від спадкодавця (два, три, чотири, п'ять ... і т. д.), і якщо з якихось причин відносини припиняються (можливо, комусь довелося це прийняти), то особа з інвалідністю або доглядає за неповнолітньою особою, за заявою або з інших причин), у чинній редакції цієї статті, якщо спадщиною є п'ята черга спадкоємців, то

така особа (пов'язана) має право на спадкування, посиляючись на ст. СС відсутня смерть.

При спадкуванні по прямій низхідній лінії право на представництво діє без обмеження рівня спорідненості. Тобто онуків (онуків), які успадковують за правом представництва, просять успадкувати разом із першими спадкоємцями. Під час поділу спадкового майна вони представляють свого батька та (або) матір, які раніше померли. Однак вони виступають як прямі спадкоємці спадкодавця, а не як спадкоємці тих, кого вони «представляють». Тобто за борг спадкодавця відповідають онуки, але ті, хто помер до відкриття спадщини, не відповідають за борги батьків (вони відповідатимуть за борги, якщо згодом виступлять спадкоємцями). Якщо ми проаналізуємо та порівняємо

норми ЦК України, то визначимо лінію спадкоємців за законом, а з правилами, які визначають правила спадкування та закону спадкування, ми побачимо, що ми не проти цієї лінії. Спадкування за спадковим законом. Спадкоємці за правом представництва та спадкоємці законодавчого органу, які, у свою чергу, спадкуватимуть за правом представництва.

Дослідження спадкування за законом дозволяє зробити висновок, що таке спадкування є дуже важливим питанням у спадковому праві, але також потребує правового вдосконалення. Можливість подальшого розвитку цієї проблеми розкривається шляхом вирішення проблем і шляхів благоустрою традиційних місць за допомогою консервантів і супутніх бажань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: Становлення і розвиток : монографія. Київ : КНТ, 2007. 288 с.
2. Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права. Тула : Автограф, 2001. 720 с.
3. Жанабилова А. Наследование по закону: место в системе наследования, понятие, сущность и основания. *Экономика и право Казахстана*. 2008. № 2. С. 52–55.
4. Рябоконт Є.О. Спадкове правовідношення в цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2002. 15 с.
5. Іванов Ю. Ф. Цивільне право України: навч. посіб. у 2 т. / Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова Київ : ФОП Маслаков, 2018. Т. 2. 344 с.
6. Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 2 квіт. 2018 р. Справа № 6-25680св07. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1741828>. (дата звернення 10. 05. 2022)
7. Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. *Право України*. 2019. № 1. С. 27–41.
8. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України : Науково-практичний коментар. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 940 с.
9. Спадкове право: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. Нестерцова-Собакарь О.В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с.
10. Про приєднання України до Конвенції про колізію законів, які стосуються форми заповітів : Закон України від 17.12.2009 р. № 1772. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1772-17> (дата звернення: 10. 05. 2022)
11. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08> (дата звернення: 10. 05. 2022)
12. Рішення № 103360794, 17.02.2022, Черняхівський районний суд Житомирської області. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/103360794/> (дата звернення 10. 05. 2022)
13. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 12: Спадкове право / за ред. І.В. Спасибо-Фатеевої. Харків : Страйд, 2009. 544 с.